

Ethical Values Centered on Imam Khomeini's Mysticism and Their Reflection in Social Posters of the 1980s

Leila Khodabakhshi ¹, Maryam Bakhtyar ^{*2}

¹ PhD Student, Department of Islamic Mysticism and Imam Khomeini Thought, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran, leilakhodabakhshi@yahoo.com

^{*2} (Corresponding author) Assistant Professor, Department of Islamic Mysticism, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran, dr.maryambakhtiyar2020@yahoo.com

Article Info

Research Article

Issue 55

Volume 21

Page 285 to 301

Submission Date: 2021/06/29

Review Date: 2021/08/26

Acceptance Date: 2021/11/13

Publication Date: 2024/09/22

Keywords

Imam Khomeini,
cultural invasion,
spirituality,
mystical revival movements,
social posters.

Cite this article

Khodabakhshi, L. and Bakhtyar, M. (2024). Ethical Values Centered on Imam Khomeini's Mysticism and Their Reflection in Social Posters of the 1980s. *Islamic Art Studies*, 21(55), 285-301.

dorl.net/dor/20.1001.1.*****.****.*/

dx.doi.org/10.22034/IAS.2021.307411.1744

ABSTRACT

The innate human need for true spirituality and lasting tranquility is an evident reality that has manifested in the form of inclination toward mystical and meaning-seeking schools, movements, and circles in the modern world. This is a testament to theism, the pursuit of peace, truth-seeking, perfection, and a return to the self. It is a sincere need that the secular-liberal power system has sought to satisfy falsely, giving rise to modern spiritualities, pseudo-mysticism, and sects that aim to dull the motives, thoughts, ethics, and actions of the modern human in the new world. Consequently, a comprehensive attack-culturally akin to a soft war-has been launched against revealed monotheistic religions, especially the pure Muhammadan Islam and its comprehensive mysticism. This paper focuses on spirituality centered on Islamic mysticism and explicates the true mysticism and characteristics of Imam Khomeini to ensure that the straight path of human nature and the way to liberation from the deviations and satanic delusions of modernity are not lost, and that increasing religious spirituality remains on the road leading to truth and perfection. Imam Khomeini, by harnessing this spiritual power from the beginning of the revolution until the victory and establishment of the Islamic Republic of Iran, placed the power and capability of spirituality at the service of organizing human life in the eyes of the world. He made it clear to all that power does not lie in the vast capital of the West nor in the massive weapons of the East, but in faith in God and spirituality. Following this thought, the mystical approach was also reflected in the cultural and artistic spheres, particularly in poster art.

Research Objectives:

1. To examine ethical values centered on Imam Khomeini's mysticism.
2. To analyze social posters of the 1980s based on Imam Khomeini's ethical values.

Research Questions:

1. What are the ethical values centered on Imam Khomeini's mysticism?
2. How do social posters of the 1980s reflect Imam Khomeini's ethical values?

Introduction

One of the fundamental and essential features distinguishing Imam Khomeini's movement from other revolutions worldwide is its spirituality. A brief examination of significant historical revolutions such as the French Revolution, the Russian socialist workers' revolution, the Indian cultural revolution, and others that have occurred in recent centuries, compared with Imam Khomeini's movement in Iran, clearly reveals this distinction. The founder of the Islamic Republic of Iran, inspired by the path and method of divine messengers and pioneering guides, in response to the crisis of spirituality, the spread of corruption, and the necessities of the time, combined spirituality and politics in the struggle and establishment of the revolution. He offered a path to those lost and disillusioned by materialistic and atheistic schools, overturning political and military equations with empty hands and without reliance on material powers. He created a monumental transformation in the world, defeating a heavily armed enemy supported by great powers, establishing a system based on lofty spiritual values, and opening a new path for freedom-seekers and justice-seekers worldwide.

Given the recognition of the interaction between intellectual and cultural concepts and social, political, and artistic domains, this study examines Imam Khomeini's mysticism and its reflection in the social posters of the 1980s.

A review of previous research indicates that no independent study has yet been conducted specifically on this topic. However, some studies have addressed ethics in Imam Khomeini's thought. For example, Ahl-e Sarmadi (2010) in "Re-examining the Theoretical Foundations of Ethics in Imam Khomeini's Thought" discusses the human being's conscious or unconscious pursuit of closeness to God, the sole desire of human nature. In this view, all human actions that assist in achieving this noble goal possess ethical value, while those that divert one from it are ethically blameworthy. Rahbar and Kiani Shahvandi (2017), in their article "Examining Five Ethical Indicators in Imam Khomeini's Thought and Practice," note that according to all who knew Imam Khomeini, no aspect of his life was devoid of ethical values; his adherence to ethical principles was exemplary, and his actions confirmed his words. His political conduct, especially, proved beyond doubt that through self-purification and ethical cultivation, one can always manifest a divine human being and act ethically in all spheres.

Despite these contributions, the specific issue addressed in this study-ethical values centered on Imam Khomeini's mysticism and their reflection in 1980s social posters-has not been explored. Therefore, this research, employing descriptive-analytical methods and relying on library resources, investigates the ethics and mysticism of Imam Khomeini and their manifestation in the social posters of the 1980s.

Conclusion

The innate and sincere human inclination toward perfection and spirituality, coupled with centuries of estrangement from this natural disposition and its lofty tendencies, has made humanity aware of a profound existential void. Alongside scientific and technological advancements and the achievement of economic comfort and natural life, humans have sought their fundamental lost essence and lasting tranquility. This is indeed a highly commendable approach. The occurrence of the Islamic Revolution in Iran and the consequent transformation of the philosophical, political, and social equations of the new world, as well as the profound influence of the thoughts, states, and spirit of the great architect of the sacred Islamic Republic system, became a catalyst for such an inclination and approach to actualize among societies-ranging from elites and middle classes to especially the youth of the global community. This movement aimed to realize the pure Islam once again, reclaim intellectual, cultural, spiritual leadership and religious authority, and subsequently conquer the social management of the international community. Meanwhile, the doctrine of liberal democracy, materialistic-liberal theories, and secularist political thought began to decline and wane, compelling the leaders of the dominant powers to attempt to cover the spiritual voids and intellectual-spiritual needs of societies, particularly the youth, in the modern and postmodern world.

Accordingly, they resorted to fabricating secular spiritualities, pseudo-mysticism, and traditionalism devoid of rationality and justice-seeking, engaging in sectarianism and the proliferation of various movements to falsely saturate the genuine thirst and need through counterfeit and deceptive spiritual formulas. Their goal was to preserve the secular-liberal system. In fact, they launched a fierce, culturally meaning-oriented NATO-like attack. This article addresses the various emerging spiritualities, pseudo-mysticisms, strategies to distinguish genuine mysticism from falsehood, and the origins and spread of deceptive meaning-seeking. The outcome is that the epistemological, sociological, psychological, and subsequently political-economic foundations of false mysticism must be understood. By offering genuine spirituality, ethics, mysticism, and spiritual wayfaring, grounded in religious knowledge, sound beliefs, authentic and effective rulings and wisdom, and expressed in a contemporary language oriented toward the new spiritual and psychological needs of society-especially the youth-this research aims to shield and immunize them against the cultural assault and NATO-like soft war imposed by the dominant powers.

Imam Khomeini (may God sanctify his soul), with his comprehensive vision and unique insight into human beings, their existential dimensions, and needs, and with a profound understanding of humanity's ailments in his era, emerged like a skilled physician to the

field and sought to cure the afflictions and diseases through his revolutionary and reformist movement. Although he recognized a superior power in the world, this power was in the name of God, to whom all powers, capabilities, and everything that exists are subject. Believing that Islam is a religion of human development through which one can attain human values and divine virtues, he brought God and religion to the forefront of global political and social equations. He exposed the inefficacy of espionage capitals, sinister intelligence apparatuses, and other such forces, showing all freedom-seekers worldwide-and especially Muslims-the path out of crises and social disorders. He taught them that by relying on God, spirituality, and firm resolve, one can triumph over the palaces of oppression and achieve great successes.

From the beginning of the revolution to the victory and establishment of the Islamic Republic of Iran, he harnessed this spiritual power to organize human life in the eyes of the world and made it clear to all that power does not reside in the vast capitals of the West nor in the massive weapons of the East, but rather in faith in God and spirituality. As it is said, "Indeed, all honor belongs to God." An examination of these cultural concepts in the arts, particularly in the social posters of the 1980s, reveals the prominent role these issues played in the artistic and cultural landscape of that period.

References

Holy Quran

Darabi, T. (2004). An introduction to the why and what of new religions. Tehran: Dialogue of Religions Institute [In Persian].

Darabi, T. (2004). Religions of the modern world, religion news. Tehran: University of Religions Publications [In Persian].

Faalai, M. T. (2007). Sun and shadows (Vol. 2). Tehran: Najm al-Hoda [In Persian].

Imam Khomeini, R. (1990). Sahifeh Imam [Collected works of Imam Khomeini]. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works [In Persian].

Imam Khomeini, R. (n.d.). Aphorisms, advices, and wisdoms. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works [In Persian].

Jamia Modarresin. (n.d.). Political management, tribe of deception. Qom: Noor [In Persian].

Kiani, M. H. (2006). Emerging esoteric movements in Iran. Aeen-e Solook, 5 and 6, Tehran [In Persian].

Makarem Shirazi, N. (n.d.). The motivation for the emergence of sects (2nd ed.). Qom: Hadaf Publishing Institute [In Persian].

Mansouri Larijani, E. (1998). A journey into the mystical thought of Imam Khomeini. Tehran: Ayah Publishing [In Persian].

Nasafi, A. D. b. M. (1992). The perfect human. Edited by Majiran Moleh. Tehran: Tahouri Publications [In Persian].

Rodgar, M. J. (2008). Sahifeh Erfan [Collected works on mysticism]. Qom: Vosough [In Persian].

Sadra, M. b. I. (2003). Masnavi Sadra. Tehran: Mowla [In Persian].

Sadr, M. H. T. (2014). Al-Mizan. Beirut: Ilmi Institute Publishing [In Persian].

Journal Jomhuri-ye Eslami [Islamic Republic Newspaper], 1993/11/24, p. 15, section A - Salah [In Persian].

ارزش‌های اخلاقی با محوریت عرفان امام خمینی و انعکاس آن در پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰

لیلا خدابخشی^۱، مریم بختیار^۲

^۱ دانشجوی دکتری گروه عرفان اسلامی و اندیشه امام خمینی (ره)، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران، leilakhodabakhshi@yahoo.com
^۲ (نویسنده مسئول) استادیار گروه عرفان اسلامی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران، dr.maryambakhtiyar@yahoo.com

چکیده

نیاز فطری انسان به معنویت راستین و آرامش پایدار، امری مشهود است که در قالب گرایش به مکتب‌ها، جریان‌ها و حلقه‌های عرفانی و معناگرا در جهان جدید تجلی یافت و شاهی بر خداگرایی، آرامش‌طلبی، حقیقت‌جویی، کمال‌طلبی و بازگشت به خویشتن خویش است؛ نیازی صادق که نظام سلطه سکولار-لیبرال درصدد اشباع کاذب آن برآمده و معنویت‌های مدرن، شبه‌عرفان‌ها و فرقه‌هایی را پدیدار ساخت تا به تخریب انگیزه، اندیشه، اخلاق و اعمال انسان مدرن در جهان جدید بپردازد و لذا علیه ادیان توحیدی به‌خصوص اسلام ناب محمدی و عرفان جامع و کامل مبتنی بر آن، تهاجمی همه‌جانبه و به عبارت دیگر، ناتوی فرهنگی و جنگ نرمی را به راه انداخته است. مقاله حاضر درصدد معنویت‌گرایی با محوریت عرفان اسلامی برآمده است و به تبیین عرفان حقیقی و ویژگی‌های امام خمینی پرداخته است تا صراط مستقیم فطرت و راه‌هایی از کژراهه‌ها و ضلالت و غوایت شیطان‌ی عصر مدرنیته گم نشود و معنویت‌گرایی دینی فزاینده، در جاده منتهی به حقیقت و کمال قرار گیرد. امام با بهره‌گیری از این قدرت معنوی از آغاز انقلاب تا پیروزی و شکل‌گیری جمهوری اسلامی در ایران قدرت و توان معنویت را در سامان‌بخشیدن به زندگی انسان‌ها در مرای و منظر جهانیان قرار داد و برای همگان روشن ساخت که قدرت نه در دست سرمایه‌های عظیم غرب است و نه در دست سلاح‌های عظیم شرق، بلکه قدرت در ایمان به خدا و معنویت نهفته است. به تبع این اندیشه، در فضای فرهنگی و هنری و به‌خصوص هنر پوستر نیز رویکرد عرفانی بازتاب یافته است.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی ارزش‌های اخلاقی با محوریت عرفان امام خمینی (ره).
۲. بررسی پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰ براساس ارزش‌های اخلاقی امام خمینی (ره).

سؤالات پژوهش:

۱. ارزش‌های اخلاقی با محوریت عرفان امام خمینی (ره) چگونه است؟
۲. پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰ در ارزش‌های اخلاقی امام خمینی (ره) چگونه است؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۵

دوره ۲۱

صفحه ۲۸۵ الی ۳۰۱

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۰/۰۴/۰۸

تاریخ داوری: ۱۴۰۰/۰۶/۰۴

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱

کلمات کلیدی

امام خمینی (ره)،
تهاجم فرهنگی،
معنویت،
جنبش‌های نوید عرفانی،
پوستره‌های اجتماعی.

ارجاع به این مقاله

خدابخشی، لیلا و بختیار، مریم .
(۱۴۰۳). ارزش‌های اخلاقی با محوریت
عرفان امام خمینی و انعکاس آن در
پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰. مطالعات
هنر/اسلامی، ۲۱(۵۵)، ۲۸۵-۳۰۱.

dorl.net/dor/20.1001.1.*
***** ***/

dx.doi.org/10.22034/IAS
۲۰۲۱.۳۰۷۴۱۱.۱۲۴۴

مقدمه

یکی از ویژگی‌های اساسی و بنیادین نهضت امام خمینی (ره) نسبت به سایر انقلاب‌های جهان، معنویت‌گرایی آن است. از بررسی‌های اجمالی در زمینه تحولات تاریخی مهمی چون انقلاب کبیر فرانسه، انقلاب سوسیالیستی کارگری در روسیه، انقلاب فرهنگی هند و سایر انقلاب‌هایی که در سده‌های اخیر در جهان اتفاق افتاده است و مقایسه آن با نهضت امام خمینی در ایران، این وجه‌تمایز به‌خوبی روشن می‌شود. بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران با الهام‌گرفتن از راه و روش پیام‌آوران الهی و هادیان پیشرو با توجه به بحران معنویت و گسترش فساد و ضرورت‌های زمان، با تلفیق معنویت و سیاست در راه مبارزه و ایجاد انقلاب، راهی تو فراروی انسان‌های وامانده در راه و سرخورده از مکتب‌های مادی و الحادی قرار داده و با برهم‌زدن معادلات سیاسی - نظامی و با دستی خالی و بدون اتکاء به قدرت‌های مادی، تحولی عظیم و شگرف در جهان به‌وجود می‌آورد و با پیروزی بر دشمن تا دندان مسلح و برخوردار از حمایت‌های قدرت‌های بزرگ، نظامی براساس ارزش‌های والای معنوی به‌وجود آورده و راهی نو فراروی آزادی‌خواهان و عدالت‌جویان جهان قرار می‌دهد. به فراخور بازشناسی ارتباط انگاره‌های فکری و فرهنگی بر ساحت‌های اجتماعی، سیاسی و هنری، پژوهش حاضر به بررسی عرفان امام خمینی و انعکاس آن در پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰ می‌پردازد.

بررسی پیشینه پژوهش حاکی از این است که تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر درنیامده است. با این حال، پژوهش‌هایی در راستای اخلاق در اندیشه‌های امام خمینی (ره) نگاشته شده است. اهل سمردی (۱۳۸۹) در مقاله «بازشناسی مبانی نظری اخلاق در اندیشه امام خمینی (ره)» به بررسی انسان، خودآگاه یا ناخودآگاه در پی وصول به قرب حضرت رب‌العالمین است که یگانه مطلوب فطرت‌های بشری است. در این نگرش، کلیه اعمال جوارحی و جوانحی انسان اگر او را در نیل به این هدف والا مساعدت نماید از ارزش برخوردار است و حسن اخلاقی دارد و اگر بعد او را از این مطلوب، موجب شود متصف به قبح اخلاقی می‌گردد. رهبر و کیانی شاهوندی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی پنج شاخص اخلاقی در اندیشه و عمل امام خمینی (ره)» به گواه تمام کسانی که امام را می‌شناختند هیچ عرصه‌ای از زندگی ایشان خالی از ارزش‌های اخلاقی نبود و در پابندی شاخص‌های اخلاقی، عملکرد تحسین‌برانگیزی داشته است و رفتارش مؤید گفتارش بوده است. عملکرد امام به‌خصوص در عرصه سیاست‌ورزی حجت را بر همگان تمام کرد و ثابت نمود در سایه تهذیب و تخلق به اخلاق حسنه، می‌توان همیشه از خود یک انسان الهی به نمایش گذاشت و در همه عرصه‌ها براساس شاخص‌های اخلاق عمل کرد.

با این تفاسیر، در آثار یادشده به مسئله موردنظر پژوهش حاضر پرداخته نشده است. لذا در این پژوهش که به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای انجام شده است، به مقوله اخلاق و عرفان امام خمینی و بازتاب آن در پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰ پرداخته می‌شود.

۱. مفهوم معنویت

معنویت از فضایل و ارزش‌های عالی و والای انسانی به‌شمار می‌رود، مانند عاطفه، محبت، فداکاری، ایثار و گذشت، همدردی، دلجویی، نوع‌دوستی، صداقت، حمایت از حق، پاکدامنی، عدالت، آزادی و آزادگی و نبرد با ستمکاران و سایر خصلت‌های نیک که زمینه اصلاح برون و گسترش ارزش‌های انسانی در محیط زندگی و جوامع بشری را فراهم می‌سازد. اموری از این دست هرچند محسوس نیستند و نمی‌شود آن‌ها را به‌وسیله حواس ادراک کرد و یا مانند کالا مبادله نمود و با ابزارهای علمی اندازه‌گیری کرد اما از چنان قداست و ارزشی برخوردارند که هر انسانی (به جز آن‌ها که در مادیات غوطه‌ورند) حاضر است و شایسته می‌داند زندگی فردی و شخصی خود را فدای آن‌ها کند و در راستای تحقق این امور، انواع بلاها و سختی‌ها را با آغوش باز پذیرا گردد. این ارزش‌ها که به حسب ظاهر، نفع آن به جامعه و بشریت عاید است، معنویات نام دارد.

۲. زیرساخت‌های نظری معنویت‌گرایی

الف) گرایش‌ها و نیازها

انسان به‌عنوان اشرف مخلوقات و گل سر سبد آفرینش موجودی است با تمایلات و خواست‌های گوناگون و متمایزها می‌توان آن را به دو دسته تقسیم کرد.

۱. تمایلات و خواست‌های مادی و جسمانی؛

۲. تمایلات و خواست‌های عالی و روحانی.

هر تمایل و خواستی که به‌نوعی با جسم انسان و معاش و تولید و روابط بین آن‌ها در ارتباط باشد مادی و جسمانی است و هرآنچه با جهات عالی و هدف‌های والای انسانی، که تجلی‌گاه انسانیت انسان است در ارتباط باشد، معنوی نامیده می‌شود. بر همین اساس، نیازهای او نیز به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱. نیازهای مادی از قبیل: نان، آب، مسکن، جامه، دارو و امثال آن.

۲. نیازهای معنوی مانند: علم و دانش، هنر، ایمان، نیایش، اخلاق و غیر آن.

ویلیام جیمز، نویسنده کتاب «دین و روان» که مردی است الهی، فیلسوف و روان‌شناس و از دانشمندان بزرگ جهان به‌شمار می‌رود نتیجه حدود چهل سال آزمایش در روان انسان از نظر گرایش‌های معنوی را این‌گونه بیان می‌کند: در وجود انسان همچنان که یک سلسله گرایش‌ها به طبیعت و ماده وجود دارد و این‌ها را با طبیعت پیوند می‌زنند و ملاک پیوند و ارتباط انسان با طبیعتند، یک سلسله گرایش‌های دیگر وجود دارد که با حساب‌های مربوط به پیوند انسان با طبیعت است، زیرا پیوند انسان با طبیعت برای این است که انسان از طبیعت و خارج وجود خودش بهره‌کشی بکند و

نفع ببرد ولی این گرایش‌ها با این حرف‌ها جور در نمی‌آید. این‌ها دلیل است بر اینکه عالمی دیگر وجود دارد و این احساس‌ها ما را به عالم دیگر پیوند می‌دهد.

الهام‌های معنوی و خدایی، خداجویی‌ها، نیکی‌جوی‌ها، خیرجویی‌ها و معنویت‌جویی‌ها همیشه در بشر وجود داشته و دارد و قابل مبارزه و جایگزینی نیست (امام خمینی (ره)، ۱۳۶۹: ۸/ ۲۵۴).

ب) توازن بین میل‌ها و نیازها

یکی از ویژگی‌های انسان نسبت به سایر موجودات، جهات عالی اوست. او با توجه به ابعاد وجودی خود علاوه بر برخورداری از استعدادهای طبیعی و توانمندی‌های مادی که او را در ادامه حیات یاری می‌رسانند، از یک سلسله استعدادهای و توانمندی‌های متعالی نیز برخوردار می‌باشد که انسانیت و کرامت و برتری او را تضمین می‌کند و او را از مرز حیوانیت فراتر می‌برد. امام خمینی (ره) در تبیین این ویژگی می‌فرماید: انسان دو جنبه دارد: جنبه معنوی و جنبه ظاهری. جنبه ظاهری همین دنیاست که می‌بینید و همین مادیات است که مشهود است و جنبه معنوی، جنبه دیگری است که ماورای این عالم است. انسان تا سرحد حیوانیت با حیوانات شریک است، چنانچه تا سرحد نبات با نباتات شریک است، یک موجودی است که هم نبات است و هم حیوان و تا سرحد حیوانیت با همه حیوانات شرکت دارد و از آنجا راهش جلوتر می‌رود. حیوانات با انسان شرکت دارند در همین امور مادی، همان خوردن و خوابیدن و تولید مثل کردن. همه حیوانات همین‌اند. انسان هم اگر همین باشد، حیوانی است مثل سایر حیوانات، ولو این که خوراکش با او فرق داشته باشد. حیوانات هم بعضی شان با بعضی خوراکشان فرق دارد... اگر انسان تربیت و تعلیم نداشته باشد توأم با هم، در همین حد حیوانیت باقی می‌ماند و انسان از سایر حیوانات اگر آن تربیت و تعلیم نباشد بدتر است امام خمینی (ره)، ۱۳۶۹: ۸/ ۵۱۳ و ۵۱۴. قرآن در توصیف افرادی از این دست می‌فرماید: «اولئك كالانعام بل هم اضلّ، اینان همانند چارپایان‌اند و حتی گمراه‌تر از آن‌ها هستند» (قرآن کریم، سوره اعراف، آیه ۱۷۹).

انسان نه فرشته است و بی‌نیاز از مادیات و نه حیوان مستغنی از معنویات و هنگامی در جایگاه رفیع خود در نظام آفرینش قرار می‌گیرد که به همه نیازها و حوایجی که از عمق ذات او نشأت گرفته است، به‌طور هماهنگ پاسخ دهد و بین ابعاد وجودی خود توازن ایجاد کند. تقویت بُعد مادی و بی‌توجهی به معنویات حیوانیت است و تقویت بُعد معنوی و بی‌توجهی به مادیات به فراموشی سپردن نیمی از پیکره انسان به‌شمار می‌رود. آنان که سعادت و خوشبختی را در کمالات روحانی بدون توجه به غرایز و نیازهای جسم جست‌وجو می‌کند و نیز کسانی که خوشبختی را منحصرأ در تأمین نیازهای مادی بدون توجه به معنویات می‌دانند و با این طرز تفکر اعمال و رفتار خود را تنظیم می‌کنند. به بی‌راهه می‌روند و خود و جامعه را به هلاکت و بدبختی روبه‌رو می‌سازند.

ج) خطر سازی نگرش های غیر اصولی

خطر بی توجهی به نیازهای فراگیر انسان و عدم ایجاد تعادل بین ابعاد وجودی او بر کسی پوشیده نیست. هرگاه معنویت که بخشی مهم از ضرورت ها به شمار می رود، شعاع حیات آفرین خود را از موجودیت فرد و اجتماع برگیرد و نور انسانیت رو به خاموشی گردد، زنجیر اسارت مادیت بی عاطفه و بی احساس جای پای خود را در این عرصه خالی باز خواهد کرد و مصائب سنگین و عوارض خطرناکی را برای بشریت به ارمغان خواهد آورد. در چنین فضایی هرچند دانشمندان و مخترعان در پرتو علوم تجربی و کشفیات جدید زندگی مردم را بهبود می بخشند و موجبات آسایش و راحتی آنان را از این جهت فراهم می سازند اما برای سلامت جان و روح و معنویات انسان ها چاره جویی نمی شود و جامعه بشری هم پای رشد علمی و مادی از نظر خلق و خوی انسانی حرکتی معکوس خواهد داشت. و اصول و معیارهای اخلاقی هم چون آزادی، انسان دوستی، احسان، عدالت، مساوات، رعایت حقوق بشر و غیر آن بیش از پیش در پای پول و مادیات قربانی خواهد شد. حضرت علی (ع) می فرماید: اذا غلبت علیکم اهوئکم اوردتکم موارد الهلکة، هنگامی که هوای نفس بر وجود شما حاکم و غالب گردد، شما را به پرتگاه تباهی کشانده و هلاک خواهد کرد» (نهج البلاغه، حکمت ۳۶۷). همچنین اگر مادیت و بُعد مادی انسان قربانی معنویت شود و رودروی آن قرار گیرد خسارت های جبران ناپذیری دامن گیر بشر خواهد شد. حرکت برخلاف مقتضای خلقت و فشار نامعقول بر جسم و سرکوب خواسته های آن جز فقر و ناداری، اضطراب، یأس، دل مردگی، عقب ماندن از دیگران در صحنه های مختلف زندگی و در معرض خطر قرار گرفتن ایمان و استقلال و آزادی ثمری نخواهد داشت. از این رو، خدای بزرگ هرگز اجازه نمی دهد بندگان او در فقر و مسکنت زندگی کند و با رنج و تعب ناشی از آن دست به گریبان باشند، بلکه برعکس نعمت های خود را یادآور شده و از آن به طبیات یاد می کند از مردم می خواهد که از آن بهره گرفته و بی جهت آن را برخورد تحریم نکنند. قرآن کریم می فرماید: یا ایها الذین آمنوا لا تحرموا طبیات ما أحلّ الله لکم، ای مؤمنین روزی های پاکیزه ای که خداوند برای شما حلال قرار داده برخورد حرام نکنید (قرآن کریم، سوره مائده، آیه ۸۷).

پیامبر اکرم (ص) می فرماید: اللهم بارک لنا فی الخبز ولا تفرق بیننا و بینة فلولاً للخبز ما صلینا و لاصمنا و لا ادینا فرائض ربنا، بار خدایا در نان ما برکت ده و میان ما و آن جدایی میفکن که اگر نان نبود نه نماز خوانده، نه روزه گرفته و نه دیگر واجبات را انجام می دادیم (شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه: ۱۲ / ۱۷، تهران: مکتبه الاسلامیه). امیرمؤمنان علی (ع) به فرزندش محمد حنیفه می فرماید: یا بنی انی اخاف علیک الفقر فاستعذ بالله منه فان الفقر منقضه للذین مدھشۃ للعقل داعیۃ للمقت، فرزندم! من از فقر بر تو می ترسم، از آن به خدا پناه ببر، فقر مایه نقصان دین، سرگردانی عقل و دلزدگی است» (نهج البلاغه، حکمت ۳۱۹).

۳. معنویت‌گرایی در شکل‌گیری و پیروزی انقلاب

الف) خلأ و بحران معنویت در دهه پنجاه

با نگاهی گذرا بر حوادث تلخ و ناگوار دهه پنجاه یعنی دوران تکوین و اوج‌گیری مبارزات ملت مسلمان ایران به رهبری امام خمینی آنچه بیش از هر چیز رخ می‌نماید، خلأ معنویت و کم‌رنگ‌شدن ارزش‌های انسانی در جوامع بشری است. در این برهه از تاریخ بر اثر تبلیغات پر دامنه قدرت‌های استعماری در راستای تضعیف باورهای مذهبی و گرایش‌های معنوی که می‌توانست به‌عنوان سدّی آهنین در برابر آنان ایستادگی کند و تحمیل فرهنگ مبتنی بر اقتصاد و مصرف‌گرایی و آزادی‌های جنسی و بی‌بندوباری بر جوامع بشری از یک‌سو، و تاخت و تاز اندیشه‌های ملحدانه و مادی جاهلیت جدید در قالب تئوری‌های مادی صرف، توسط کارل مارکس و لنین علیه مذهب و «تریاک و افیون» معرفی کردن آن از دیگر سو، همچنین خرافات و افسانه‌های ساختگی موجود در کتاب‌های مقدس ادیان آسمانی همچون مسیحیت و یهودیت و نیز بی‌اعتبار کردن دین و بی‌محتوا و وارونه نشان دادن آن از راه تفسیرهای غلط و ناروا از مفاهیم و ارزش‌های دینی موجود در مکتب اسلام و غیر آن، همگی دست‌به‌دست هم داد و با فراری دادن انسان‌ها از دین و معنویت زمینه را برای حاکمیت مادیت و شهوت و هوس و لیبیک‌گوییان آوازه شیطان فراهم ساخت. در این دوران سخت، فرهنگی بر بشریت عرضه شد لجام‌گسیخته که چیزی به جز انحطاط اخلاقی و افزایش آمار جنایت و بزهکاری و خشونت به‌دنبال نداشت. و این مسئله‌ای خلاف انتظار نبود؛ چراکه وقتی پیشرفت‌های علمی و صنعتی با پیشرفت‌های اخلاقی و معنوی هماهنگ نشوند و با بی‌توجهی به ابعاد وجودی انسان، انسانیت جای خالی خود را به مادیت بدهد تمام هم و غم بشر را پول و مادیت در انحصار خود می‌گیرد و همه‌چیز بر مبنای آن سنجیده می‌شود، دیگر چیزی نیست که مانع فعالیت‌های گستاخانه و سرکشی هوای نفس انسان گردد و یا حد و مرزی برای او تعیین نماید و در نتیجه تمام ارزش‌های متعالی انسان در پی بت مادیت قربانی می‌شوند و شخصیت والای او این گل سرسبد آفرینش و این تنها موجود شایسته تاج «و لقد کرّمنا بنی آدم» این سزاوارترین آفریده «و نفخت فیہ من روحی» و بالاخره این جانشین خدا در زمین سقوط می‌کند و به موجودی بی‌اراده مبدل می‌شود و در این وضعیت، موفقیت‌های عظیم علمی و صنعتی نه‌تنها از بروز حوادث ناگوار و تکان‌دهنده و مفسده‌انگیز جلوگیری نمی‌کند بلکه مطابق معمول «چو دزدی با چراغ اید گزیده‌تر برد کالا» وسیله‌ای می‌شود برای دامن‌زدن به اختلافات قومی و نژادی و منطقه‌ای و حربه‌ای سیاسی در دست دولت‌های قوی برای هموار کردن راه استعمار و چپاول ملت‌های ضعیف و بی‌هویت کردن آنان.

ب) راهکار برون‌رفت از خلأ معنویت

امام خمینی (ره) با درک عمیق از شرایط زمان و واقعیت‌ها و براساس رسالت سنگین آزادمردان آگاه و مصلحان دین‌باور با مشعلی فروزان به کالبدشکافی حوادث و رویدادهای این برهه از زمان می‌پردازد و چنین نتیجه می‌گیرد که ریشه همه گرفتاری‌ها و بی‌بندوباری‌ها در نگرش‌ها و فرضیه‌های یک‌سویه و راهکارهای غیرمنطبق با زوایای وجودی انسان است. می‌فرماید: «مادیت که معنی آن در تحصیل قدرت مادی به هر وسیله و از هر راه خلاصه می‌شود کار بشریت را

با بن بست مواجه ساخته است» (لنین، بی تا: ۱۴؛ ناصر مکارم، بی تا: ۸) و چنین نتیجه می گیرد که مبدأ همه خطرهای برای انسان خود آدم است و مبدأ اصلاح هم از خود آدم باید شروع شود (خمینی (ره)، ۱۳۶۹: ۳۶۰/۴) و در جایی دیگر اعلام می دارد: از معنویت نباید غافل بود که کلید دردها است» (امام خمینی (ره): ۱۷۳).

آنچه امام به آن رسیده بود در سال های بعد نیز از سوی پاپ ژان پل دوم، رهبر کاتولیک های جهان در گفت و گو بایک روزنامه نگار و سیاستمدار ایتالیایی، با کمی تردید اعلام گردید. وقتی از او پرسیدند: پس پدر مقدس، برای نجات بشریت چه داریم؟ صادقانه جواب داد: نمی دانم ... اما شاید فرامین کلیسا بتواند نجات دهنده باشد، فکر می کنم راه سوئی نداشته باشیم. راه سوم غیر از اتوپیا [خیال پردازی] نیست، ثمره کمونیسم بسیار تلخ و عذاب آور بود، کاپیتالیسم هم همه چیز را فقط از دیدگاه اقتصادی و مادی ارزیابی می کند. وی در ادامه می گوید: البته می دانم که مسئولیت کلیسا و پاپ در مورد احیای ارزش های فراموش شده بسیار سنگین است اما این را هم بدانید که همه برای شنیدن حقایق آماده نیستند» (امام خمینی (ره)، ۱۳۶۹: ۴۳۷/۵).

ج) اتکا به خدا و دین

امام خمینی (ره) برخلاف نظریه پردازان مادی و آنان که برای درمان معضلات و گرفتاری های بشر بر اقتصاد و برخورداری از قدرت و امکانات مادی تکیه می کردند، با کشاندن معنویت به صحنه معادلات سیاسی - اجتماعی، راه برون رفت از گرفتاری ها و معضلات جوامع بشری و رسیدن به فلاح و رستگاری را در تکیه بر نیروی لایزال الهی و پیروی از دستورات حیات بخش اسلام و تأمین کننده نیازهای مادی و معنوی اسلام دانسته و می فرماید: «راه مستقیم الهی است که می تواند انسان را از نقص او به کمال ببرد» (روزنامه جمهوری اسلامی، ۳/۹/۷۲، ص ۱۵، الف - صلاح).

«قدرت خدا فوق همه قدرت ها است، ما وقتی با خدا باشیم، از هیچ چیز نمی ترسیم» (امام خمینی (ره)، ۱۳۶۹: ۶، ۱۸۰).

«دنیا اگر بخواهد از زیر بار هزاران مشکلی که امروز با آن دست به گریبان است نجات پیدا کند و انسانی زندگی کند باید به اسلام روی بیاورد» (همان، ۴۳۷/۵). به طور کلی، انسانی که در زندگی خود از تکیه گاهی معنوی برخوردار نیست با تنظیم برنامه های خود براساس تمایلات نفسانی برای ارضای خواسته های نفس به هر سو کشیده می شود و به دلیل حرص و افزون طلبی و قانع نبودن به آنچه به دست می آورد، همواره ناآرام و آشفته خاطر است و آرزوهای شکست خورده از درون، او را اذیت و آزار می رسانند. هرگاه در مسیر زندگی با مانعی روبه رو شد و یا تمایلات او سرکوب گردید، خواب و آرامش را از دست داده و هر جنایتی را مرتکب می شود. به فرموده قرآن کریم: و من اعرض عن ذکر، فان له معیشه صنکاً، هر کس از یاد من روی گرداند، زندگی تنگی خواهد داشت» (قرآن کریم، سوره طه، آیه ۱۲۴)؛ اعتقاد به قدرت بی منتها و مهربان الهی موجب دلگرمی است، انسان در پرتو آن هیچ گاه گرفتار نومیدی نمی شود، هرچند راه های چاره را بر روی خود بسته ببیند، از حوادث خطرناک و مایوس کننده نمی هراسد، از بند غرایز و هواهای نفس آزاد است و اسیر حرص و طمع و برده شهوت و غضب نیست، و در حوادث سهمگین خود را نمی بازد، و بر بزرگترین

مشکلات زندگی و در سخت‌ترین شرایط فایق خواهد آمد. از این رو سر لوحه برنامه‌های همه پیامبران این بوده که مردم را به سوی معبود واقعی و استعانت از خدای بزرگ سوق دهند. در بسیاری از سوره‌های قرآن از جمله مائده/۷۲، اعراف/۸۵/۷۳/۵۸، هود/۵۰، نمل/۲۵، عنکبوت/۱۵ و غیر آن از زبان پیامبرانی هم چون عیسی، نوح، صالح، شعیب، هود، سلیمان، ابراهیم و غیر آن نقل شده که به قوم خود می‌گفتند: اعدوا لله مالکم من اله غیره، ای قوم خدا را پرستش کنید، شما را خدایی جز او نیست. «پیامبر گرامی اسلام از سوی خدا مأمور شد که چنین اعلام کند: «قل هذه سبيلي ادعوا الى الله على بصيرةٍ انا ومن اتبعني، (قرآن کریم، سوره یوسف، آیه ۱۰۸) ای پیامبر ما، بگو این راه من است، من و پیروانم، همگان را با بصیرت و آگاهی به سوی خدا می‌خوانم. امام خمینی با تأسی بر پیامبران الهی و با اعتقاد بر محوریت ذات خداوند در همه امور عالم، به هواداران خود توصیه می‌کند که در جهت رشد و شکوفایی و رسیدن به کمالات معنوی تنها به او تکیه کنند و خود را از وابستگی‌های مادی و الحادی دور نگه دارند. هم‌چنین بر این نکته مهم تأکید می‌ورزد که تنها راه برای حاکمیت ارزشهای انسانی در جوامع بشری تبعیت از احکام نورانی اسلام است، چرا که این مکتب با دیدی همه‌جانبه به انسان، و با جهت دادن به مجموع اعمال و رفتار او مادیات را در پناه معنویات تعدیل ساخته و به آن رنگی الهی می‌بخشد.

می‌فرماید: مکتب اسلام یک مکتب مادی نیست، یک مکتبی مادی معنوی است، مادیت را در پناه معنویت قبول دارد (امام خمینی (ره)، ۱۳۶۹: ۵۳۱/۷). اسلام مکتب تحرک است و قرآن کریم کتاب تحرک، تحرک از طبیعت به غیب، تحرک از مادیت به معنویت» (همان، ۲۹۱/۸). اسلام همان‌طوری که به معنویات نظر دارد و همان‌طوری که به روحیات نظر دارد و تربیت دینی می‌کند، همان‌طور به مادیات نظر دارد و مردم را تربیت می‌کند که چطور از مادیات استفاده کنند و چه نظر داشته باشند در مادیات، اسلام مادیات را همچو تعدیل می‌کند که به الهیات منجر می‌شود. اسلام در مادیات به‌نظر الهیات نظر می‌کند و در الهیات به‌نظر مادیات، اسلام جامع مابین همه جهات است» (همان، ۴۶۸/۶). انسان تربیت‌شده در پناه اسلام علاوه بر تحکیم مبانی اخلاقی و جنبه‌های معنوی فرد، با غنیمت‌دانستن فرصت، از گذرگاه خویش (دنیا) برای قرارگاه خود (آخرت) توشه برداشته و ضمن آن تحت‌تأثیر امور فریبنده دنیا و مال و منال آن قرار نمی‌گیرد و به آن دل نمی‌بندد، با تبعیت از دستوراتی همچون: «ولا تنس نصیبک من الدنیا، و بهرات را از دنیا فراموش مکن». و «قال من حرم زینة الله التي اخرج لعباده والطيبات من الرزق، بگو: چه کسی زینت‌ها و روزی‌های پاک خدا را که برای بندگان بیرون آورده حرام کرده است؟! هیچ‌گاه از کار و تلاش دست نمی‌کشد و با فعالیت خستگی‌ناپذیر هم از طیبات دنیوی برخوردار می‌گردد و هم از لذت‌های معنوی و بندگی خداوند بهره‌مند می‌شود.

امام خمینی (ره) درباره روح معنوی دستورات اسلام و فراگیری آن می‌فرماید: «هرکسی اسلام را مطالعه کرده باشد، قرآن کریم را مطالعه کرده باشد، کافی است که بفهمد اسلام و قرآن کریم تربیت می‌کند جامعه را در همه‌چیز. فرق مابین اسلام و سایر قوانین که در دنیا هست... با آن چیزهایی که به‌دست بشر درست شده است، این است که آن چه بشر درست کرده است یک جنبه ضعیف را ملاحظه کرده است... قوانینی وضع کرده‌اند که مال همین معاشرت

دنیاست و کیفیت سیاست دنیوی، ابعاد دیگری که بشر دارد هیچ مورد توجه او نیست. شما وقتی اسلام را ملاحظه می کنید به حسب ابعاد انسانیت او طرح دارد».

توجه در آنچه گذشت این نکته را به خوبی روشن می سازد که آنچه امام خمینی به طور مشخص برای نجات انسان ها از معضلات اجتماعی در ابعاد مختلف و رسیدن به فلاح و رستگاری پیشنهاد می کند، اتکا به خدا و تبعیت از احکام و دستورات الهی است و این چیزی است که نهضت امام خمینی (ره) را از سایر انقلاب های جهان ممتاز ساخته و بسیاری از صاحب نظران را به اعجاب واداشته است. آقای احمد هوبر، اهل سوئیس در بررسی های خود درباره انقلاب ایران می نویسد: هدف این انقلاب نیز یک پدیده منحصر به فرد است، چرا که تمام انقلاب ها نظیر انقلاب فرانسه، انقلاب آمریکا، انقلاب انگلیسی ها در قرن هفتم میلادی می خواستند یک جامعه بهتر از نظر مادی، برای انسان بسازند، جامعه ای که توسط انسان سازمان داده شده و در آن ثروت بیشتر تولید گردد و این ثروت دوباره در میان جامعه توزیع شود، اما انقلاب اسلامی در ایران پیگیر مقصدی کاملاً متفاوت است، چرا که این انقلاب می خواهد دوباره خدا را در محور حیات انسان قرار داده و بشر را به طرف خدا راهنمایی کند و دوباره قانون و نظام الهی را بر روی زمین برقرار سازد و این چیز کاملاً متفاوت است، تمام انقلاب های دیگر می خواستند یک نظام انسانی را در زمین استقرار دهند؛ یعنی نظام ژان ژاک روسو، یا نظام کارل مارکس، لنین و یا آدولف هیتلر را در صورتی که شما می خواهید نظام خدا را نظام الله را در زمین مستقر کنید».

د) مقبولیت عامه اندیشه سیاسی - معنوی امام

پس از طرح تئوری معنویت گرایی از سوی امام، برای برون رفت از بحران، مردم ایران بیش از سایر ملت ها از آن استقبال کرده و آن را پذیرا گشتند؛ چرا که آنان مردمی بودند مسلمان که سالیان سال بدون برخورداری از حقوق اساسی و آزادی های مشروع، تحت فشارهای شدید سیاسی - اقتصادی و فرهنگی و ظلم و ستم شاهان و غارت غارتگران زندگی می کردند و آثار زیان بار معنویت زدایی و بی هویتی دینی و فرو رفتن در لجن زار فساد و تباهی را از نزدیک دیده بودند و طعم تلخ فرو ریختن پایه های ایمان و بی توجهی به ارزش های انسانی و متلاشی شدن کانون های گرم خانواده و به فساد کشیده شدن اجتماعات و مراکز فرهنگی و به ابتذال کشیده شدن جوانان و دختران و پسران این مرزوبوم چشیده بودند.

از طرفی در تاریخ خوانده بودند: روزی که شاید در همه اروپا ۱۲ تن یافت نمی شدند که نوشتن و خواندن بدانند، در نیشابور/۱۲۰۰ (دوازده هزار) قلمدان مرصع بیرون می آمد تا یک حدیث را از زبان فرزند پیامبر بنویسند. مسلمین در صنعت کارهایی انجام دادند که بعدها در دست غربی ها کامل تر شد. انواع ساعت های آبی لااقل از عهد هارون الرشید نزد مسلمین رواج داشت و تکمیل شد و دستگاه آب کشی «شادوف» را مسلمین تکمیل کردند و صلیبی ها آن را به اروپا بردند، آسیای بادی قرن ها پیش از آن که اروپا به وجود آید در ممالک شرق اسلامی معمول بود ... در قرن سیزدهم ترجمه کتب اسلامی و شروح آن در مدارس عالی آکسفورد، با شوق و علاقه دنبال می شد». به قول امام خمینی (ره)

بعضی دانشمندان و نویسندگان غیر مسلمان با شواهد زنده ثابت نموده‌اند که تمدن و علم از اسلام به اروپا رفته و مسلمانان در این امور پیشقدم بوده‌اند.

ولتر می‌گوید: در دوران توحش و نادانی، پس از سقوط امپراطوری روم مسیحیان همه‌چیز را مانند: هیئت، شیمی، طب، ریاضیات و غیره از مسلمانان آموختند و از همان قرون اولیه هجری ناگزیر شدند برای گرفتن علوم متداوله آن روزگار به‌سوی آنان روی آورند. آری آنان این اخبار اعجاب‌برانگیز تاریخی در زمینه مهارت‌ها و تمدن مسلمانان در گذشته نه‌چندان دور را خوانده بودند و شرق بازگشت به آن مجد و عظمت آنان را بی‌تاب کرده بود. به‌طور کلی، فطرت پاک و ریشه‌های عمیق خدا باوری و دین در قلوب ملت ایران و ملموس‌بودن زیان‌های خلأ معنویت برای آنان و شوق بازگشت به عظمت تاریخی گذشته دست‌درست هم انداخت و ملت مسلمان ایران را به میدان آورد و هنگامی که پیام رهایی‌بخش و عظمت‌آفرین رهبری که از بین آنان برخاسته بود به گوش آنان رسید، از درون جان با فریادی رسا اعلام کردند: از تو به یک اشارت، از ما به سر دویدن.

۴. نقش معنویت در حکومت و انعکاس آن در پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰

با فروپاشی نظام شاهنشاهی و به‌ثمر رسیدن ایثارها، جان‌فشانی‌ها و تلاش‌های خستگی‌ناپذیر ملت مسلمان ایران و فرارسیدن مرحله تثبیت انقلاب و شکل‌گیری نظام جدید، تحرکات وسیع و دامنه‌دار عوامل گوناگون آغاز گردید، بازماندگان رژیم منحوس پهلوی و حامیان خارجی آنان و باند‌های سیاسی مدعی حمایت از خلق، و لیبرال‌های و آزادی‌خواهان تربیت شده مکتب‌های مادی و التقاطی از یک‌طرف و مقدس‌مآب‌های بی‌دردی که با پرداخت‌های ناصحیح از اسلام، انقلاب و تشکیل نظام مبتنی براساس مبانی اسلام را با روح این مکتب سازگار نمی‌دانستند؛ از طرف دیگر، هریک به‌نحوی به ترویج افکار و ایده‌ها و راه‌کارهای خود برای ایجاد تشکیلات جدید پرداختند، برخی درصدد احیای دوباره رژیم طاغوت برآمده و نظام سلطنتی را مطرح ساختند. برخی ضمن مخالفت با دخالت‌دادن دین در ساختار نظام جدید، حکومت جمهوری و یا جمهوری دموکراتیک را ارائه دادند، و عده‌ای دیگر انزواگزینی و رهبانیت را پیشه خود ساخته و با اصل تشکیل حکومت به‌وسیله مسلمانان به ستیز برخاستند. امام خمینی (ره) در گیرودار بحث‌های داغ و اظهارنظرهای گوناگون نوع حکومت جایگزین یا رد دیدگاه‌های غیرواقع‌بینانه و نامتعادل و غیرمنطبق بر شرایط و خواست عمومی مردم براساس تئوری خود نوعی خاص از حکومت را ارائه داده و به تبیین زوایای آن پرداخت. ابتدا در پیام تاریخی خود به ملت مسلمان ایران به عامل مهم تأثیرگذار در پیروزی اشاره کرده و فرمود: «آفرین بر این قدرت ایمان و قدرت بازوی عزیزان و صدها آفرین بر امتی که خود را و جوانان خود را از لجن‌زار و کانون فساد و تیره‌روزی که رژیم ستم شاهی برای آنان فراهم کرده بودند رها ساخته و به اوج عظمت و معنویت رساندند». با این تفاسیر، در فضای فرهنگی و اجتماعی جامعه ایران و به‌تبع آن در فضای هنری نیز این تفکرات بازتاب یافت. پوستره‌های دهه ۶۰ نمونه‌ای از این آثار هنری هستند. در پوستر شماره ۱ به شعار وحدت‌بخش اجتماعی و سیاسی لا اله الا الله تأکید شده است.

تصویر ۱. پوستر از دهه ۶۰، دوره معاصر، هنرمند: نامشخص

در جایی دیگر، بر این نکته تأکید ورزید که: «ایمان به خدا، ایمان به مبادی اسلامی بود که شما را پیروز کرد. عزیزان من ایمان خودتان را قوی کنید، گمان نکنید که قدرت مادی این کار را کرد، روی حساب قدرت مادی، قدرت‌های آن‌ها میلیون‌ها برابر شما بود، روی حساب دنیایی نباید شما غلبه کنید، آن‌ها باید با یک یورش شما را از بین ببرند لکن همه حساب‌هایی که حسابگرها می‌کنند باطل شد و خودشان هم تصدیق کردند که این نهضت موافق با هیچ حسابی نبود، پیروزی موافق با هیچ حسابی نبود، آن‌ها حساب‌های مادی را دارند حساب‌های دنیایی را می‌کنند؛ البته روی حساب مادی و روی حساب دنیایی یک جمعیت فاقد همه‌چیز، یک جمعیتی که نه ارتش دارد و نه اسلحه دارد، نه نظام دارد، هیچ‌یک از این‌ها را ندارد بر یک ارتشی که همه‌چیز داشت، بر یک ابرقدرت‌هایی که همه‌چیز داشتند غلبه کرد، این حساب معنوی است و نه حساب مادی... قدرت امان، پشتیبانی خدای تبارک و تعالی و اتکال به ولی عصر سلام‌الله علیه شما را پیروز کرد، برادران من از یاد نبرید این رمز پیروزی را»؛ «ملت ما جریان تاریخ را عوض کرد، آنها هم حساب همه چیز را می‌کردند الا یک حساب و آن حساب معنویت [است]». آنگاه با اعلام عدم امکان بازگشت رژیم سلطنتی و این که «شاه دوستی یعنی غارتگری، هتک اسلام، تجاوز به حقوق مسلمین، تجاوز به مراکز علم و دانش». با تبیین زیان‌ها و خسارت‌های لیبرالیسم و مقدس‌مآبی که هر دو بر جدایی دین از سیاست تأکید دارند، ضمن اشاره به موج اسلام‌خواهی ملت‌های مسلمان در خاورمیانه و بسیاری از کشورهای آسیایی مخصوصاً ملت مسلمان ایران جهت‌گیری و نوع حکومت موردنظر را آشکار ساخت و فرمود: این پدیده جهانی است؛ در حقیقت بشر امروز دارد به دوران جدایی مادیت از معنویت پایان می‌دهد، در همه‌جا مادیت جای خود را در اعتلای معنوی انسان دارد باز می‌یابد. مادیت که معنی آن در تحصیل قدرت مادی به هر وسیله و از هر راه خلاصه می‌شد کار بشریت را مواجه به بن‌بست ساخته است، اینک زمان آن است که فعالیت مادی آمادگی برای اعتلای معنوی انسان تلقی شود و همین تلقی است که بشریت امروز و فردا را به مذهب باز می‌گرداند. اسلام دینی است که با تنظیم فعالیت‌های مادی راه را به اعتلای

معنوی انسان می‌گشاید. تصویر شماره ۲ به مبارزات اجتماعی و سیاسی طبقه اجتماعی کارگر و ضرورت اتحاد آنها اشاره دارد.

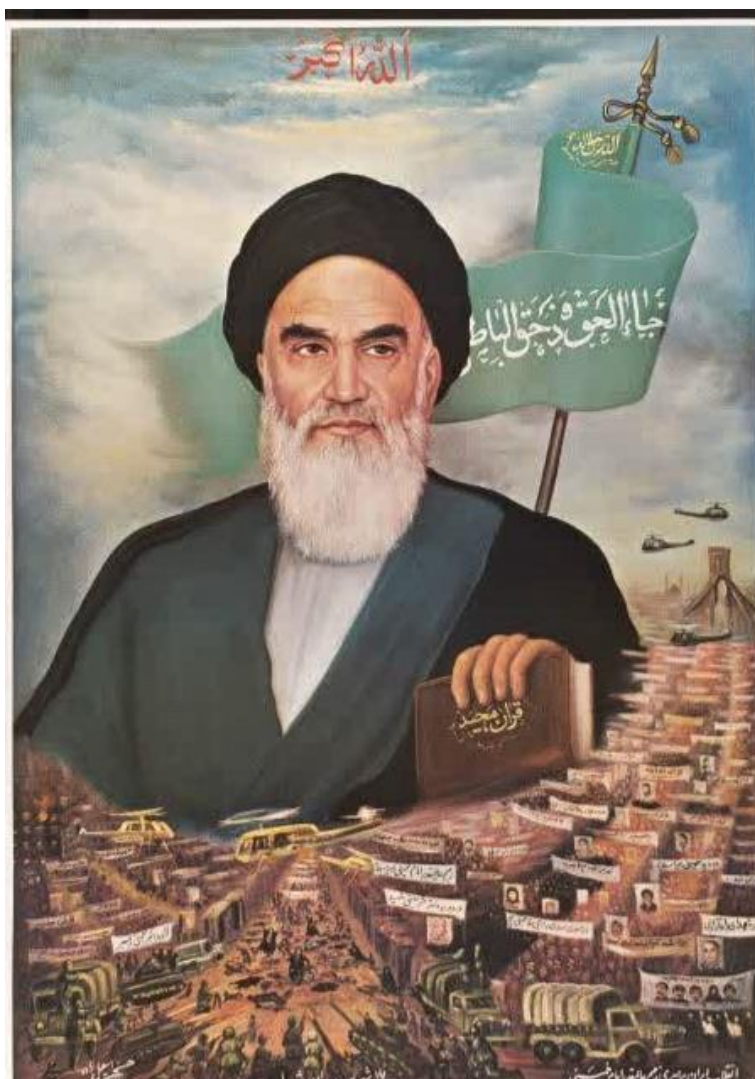

تصویر ۲. پوستر از دهه ۶۰، دوره معاصر، هنرمند: نامشخص

ایشان پس از اتمام حجت با گروه‌ها و باندهایی که اهدافی غیر از هدف مقدس مردم ایران را دنبال می‌کنند هشدار داد که: بدبختی ما آن است که ملت ما از قرآن جدا باشند، از احکام خدا جدا باشند... ما آزادی در پناه اسلام می‌خواهیم، استقلال در پناه اسلام می‌خواهیم، اساس مطلب اسلام است ... این‌ها می‌خواهند یک مملکت غربی برای شما درست کنند که آزاد و مستقل باشید اما نه خدایی در کار باشد و نه پیغمبری و نه امام زمانی و نه قرآنی و نه احکام خدا... شما قرآن را می‌خواهید. شما برای اسلام قیام کردید. این همه رنج و زحمت که روحانیت بدر و می‌برد برای اسلام است. هر جایی که گفتند جمهوری بدانید و توطئه در کار است. اسم اسلام را نیاوردند، هر جا گفتند جمهوری دموکراتیک بدانید توطئه در کار است. بدانید منهای اسلام است، آزادی منهای اسلام است، استقلال منهای اسلام است». آن‌ها می‌خواهند ملت را منحرف کند از مسیر خود، مسیر شما مسیر اسلام است، مسیر شما دین است که جمهوری اسلامی را به پا کنید، من رأی به جمهوری اسلامی می‌دهم و از شما تقاضا دارم که رأی به جمهوری اسلامی بدهید نه یک کلمه کم نه یک کلمه زیاد، جمهوری اسلامی. آن‌ها که در نوشته‌هایشان از جمهوری دم می‌زنند، جمهوری فقط یعنی اسلام نه آن‌هایی که جمهوری دموکراتیک می‌گویند؛ یعنی جمهوری غربی، جمهوری اسلامی نه آن‌ها که امروز به

خیال خودشان می‌خواهند سر سفره آماده بنشینند، در این نهضت به هیچ‌وجه دخالت نداشتند. این نهضت را شماها، این نهضت را طبقه محصل، طبقه کارگر، دهقان، بازاری، این نهضت را این‌ها به بار آوردند و این‌ها حق دارند... آن‌ها که قلم‌های مسموم را گرفته‌اند و برخلاف اسلام چیز می‌نویسند و ملی و دموکراتیک و این حرف‌های را به میان می‌آورند، از آن‌ها نپذیرید. ما اسلامی می‌خواهیم، ملت ما اسلام را می‌خواهد ... ملت در طول این یک سال و چند ماه اخیر در خیابان‌ها ریخت و فریاد کرد: استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی... آشنایی عمیق امام نسبت به مبانی و اصول ارزشی - معنوی اسلام ناب محمدی و شناخت کافی و دقیق نسبت به حیل‌ها و دسیسه‌های گروه‌ها و باندهای منحرف که با تفسیرها و تبلیغات مسموم خود درصدد بودند مردم ایران را از مکتب حیات‌بخش اسلام دور سازند، ایشان را بر آن داشت تا با دخالت دادن اسلام و معنویت در بافت نظام بر اسلامیت حکومت موردنظر و معیارها و اصول ارزشی آن بیش از هر چیز پافشاری کرده و بار دیگر اسلام را به‌عنوان دینی زنده، و پویا و نجات‌دهنده انسان‌های اسلام‌خواه و خوار شده به‌دست قدرتهای استعماری، به صحنه اجتماع و زندگی بازگردانده و با تکیه بر معنویت و اتکال به خدا حکومت دلخواه مردم را که سالیان سال در انتظارش بودند تأسیس نماید.

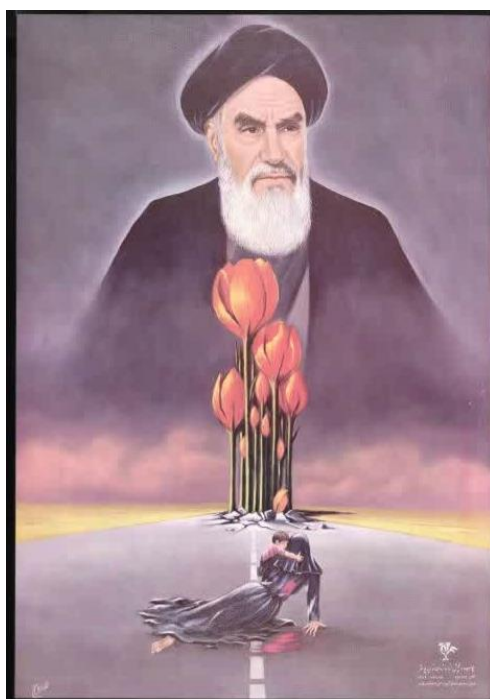
پس از رسمیت‌یافتن جمهوری اسلامی با رأی مثبت اکثر قریب به اتفاق مردم ایران، امام خمینی در پیامی پس از تبریک این روز بزرگ، مردم را به پاسداری و مراقبت از نظام اسلامی فراخوانده و می‌فرماید: ای ملت عزیز که با خون خود حق خود را به‌دست آوردید، این حق را عزیز بشمارید و از آن پاسداری کنید و در تحت لوای اسلام و پرچم قرآن، عدالت الهی را با پشتیبانی خود اجرا نمایید، من با تمام قوا در خدمت شما که خدمت به اسلام است، این چند روز آخر عمر را می‌گذرانم. و با بیان این نکته که هدف نهایی انقلاب، تحول درونی و انقلاب معنوی است و نه تغییر نام حکومت از رژیم سلطنتی به جمهوری اسلامی می‌فرماید: «آیا... هر کدام باید برویم سراغ کارهایمان یا خیر، آسوده نیستیم، باز هم بین راه هستیم الان ما باز محتوای اسلام را، واقعیت اسلام را در ایران پیاده نکرده‌ایم، همه ما رأی دادیم به جمهوری اسلامی، صحیح، با رأی تنها اسلام نمی‌آید. به حسب رسمیت، مملکت ایران الان جمهوری اسلامی است به حسب رأی همه مردم اما محتوای اسلام باید در این جمهوری اسلامی تحقق پیدا بکند، فقط ما بگوییم جمهوری اسلامی و همه جهاتش غیراسلامی باشد این اسلام نمی‌شود. آن هم که سابق می‌گفت اسلام، معاویه هم داد می‌کرد اسلام، نماز جماعت هم می‌خواند، امام جماعت هم بود ... آن روزی ما به آخر مقصد رسیدیم که همه چیزمان اسلامی باشد». تصویر شماره ۳ نمایشی از حضور سیاسی و اجتماعی مردم به رهبری امام خمینی (ره) را در فضای انقلاب و پس از آن ترسیم کرده است.

تصویر ۳. پوستر از دهه ۶۰، دوره معاصر. هنرمند: حسن اسماعیل‌زاده

ما اسلام را قبول کردیم، رژیممان حالا رژیم اسلامی است، از طاغوت مستقل شدیم به الله، از حکومت شیطان بیرون آمدیم تحت حکومت رحمان رفتیم ... کارها را باید عوض کرد، باید تحول پیدا کرد ... باید انقلاب باطنی بکنیم، باید نفوسمان هم منقلب بشود. اگر تا حالا تحت سلطه شیطان و طاغوت بوده است، متحول بشویم و بیرون برویم از این پوشش شیطانی به پوشش رحمانی. ایشان یکی از وظایف مهم مسئولان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت و فرهنگ جامعه از قبیل حوزه‌های علمیه، دانشگاه‌ها و مدارس را در راه رسیدن به هدف نهایی، تلاش در راه ایجاد تغییرات اساسی و بنیادین روحی و معنوی دانسته و می‌فرماید: بیشتر صدماتی که به بشر وارد می‌شود از طریق آموزش بی‌پرورش است ... هرگز یک مملکتی از دست آن که آموزش و پرورش دارد صدمه نمی‌بیند، صدمه‌هایی که وارد می‌شود بر مملکت غالباً از این متفکرین بی‌پرورش، آموزش‌های بی‌پرورش واقع می‌شود، علم را تحصیل می‌کنند، لکن تقوا ندارند، لکن پرورش باطنی ندارند. رمز پیروزی امروز ما این است که اتکا به خدای تبارک و تعالی داشتیم، رمز

پیروزی ما این است که جنبه فقط سیاسی نبود. فقط برای نفت و امثال این‌ها نبود، جنبه، جنبه معنوی بود. توجه داشته باشید که نهضت‌های سابق نهضت‌هایی بود که یا سیاسی بود یا نیمه‌اسلامی، نهضت امروز، تمام اسلامی است، نهضت امروز برای خداست... این رمزی است که ما را پیروز کرد و شما هم این رمز را حفظ کنید. «این تحول روحی که برای شما ملت حاصل شده است، حفظ کنید، استقامت کنید. نگه دارید این تحول انسانی که بالاتر از تحول‌های فعال خارجی است». و بالاخره با جمله‌ای کوتاه بر نقش اساسی معنویت‌گرایی در تداوم راه تأکید کرده و می‌فرماید: «این قیام الله را حفظ کنید تا قیام شما برای خداست پیروز هستید». تصویر شماره ۴ نمود از معنویت‌گرایی را در فضای اجتماعی و سیاسی دوره انقلاب ترسیم کرده است.

تصویر ۴. پوسترهای دوره معاصر. هنرمند: احمد درخشان

نتیجه‌گیری

گرایش صادق فطری انسان به کمال و معنویت و تجربه‌های چندین قرن دوری از فطرت و گرایش‌های عالی آن، انسان را متوجه خلأ عظیم وجودی خود کرد تا در کنار پیشرفت و توسعه علمی تکنولوژیک و رسیدن به آسایش‌های اقتصادی و حیات طبیعی، در پی گم‌شده اصلی خود و آرامش پایدار برود؛ البته رویکردی بسیار مبارک است و حدوث انقلاب اسلامی ایران و تغییر معادلات فکری فلسفی و سیاسی - اجتماعی جهان جدید و تأثیر شگرف اندیشه‌ها و حالات و روحیات معمار بزرگ نظام مقدس جمهوری اسلامی، عاملی شد تا چنین گرایش و رویکردی در میان جوامع، اعم از نخبگان و توده‌های میانی و به‌خصوص نسل جوان جامعه جهانی به‌سوی فعلیت برود و آن هم اسلام ناب، زعامت و مرجعیت فکری، فرهنگی، معنوی، دین بار دیگر و آنگاه مدیریت اجتماعی جامعه بین‌المللی را فتح نماید و دکترین

دموکراسی لیبرال و تئوری‌های ماتریالیستی لیبرالیستی و اندیشه و سیاست سکولاریستی رو به افول و زوال برود تا سران نظام سلطه را بر آن دارد که به‌نوعی خلأهای روحی و نیازهای فکری معنوی جامعه از جمله جوانان در دنیای مدرن و فوق مدرن را پوشش دهند؛ از این‌رو، به جعل معنویت‌های سکولاریستی، شبه‌عرفان‌ها و سنت‌گرایی بدون عقلانیت و عدالت‌خواهی روی آوردند و به فرقه‌سازی‌ها و جریان‌پردازی‌های متکثر پرداختند تا اصل نیاز و تشنگی صادق را با عرضه‌های تقلبی و کاذب و فرمول‌های معناگرای تخریبی، به‌طور کاذب اشباع نمایند و نظام سکولاریستی لیبرالیستی را نجات دهند. آن‌ها در حقیقت تهاجمی سهمگین، بلکه ناتویی فرهنگی معناگرایانه ایجاد کردند که در مقاله حاضر، به انواع و اقسام معنویت‌های نوپدید، شبه‌عرفان‌ها، راهکارهای شناخت عرفان صادق از کاذب و خاستگاه‌های پیدایش و گسترش معناگرایی تخریبی اشاراتی شده است و محصول آن چنین است که بسترهای معرفت‌شناختی، جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و سپس سیاسی اقتصادی عرفان‌های کاذب را باید شناخت و با عرضه معنویت، اخلاق، عرفان و سیروس‌سلوک حقیقی با تکیه بر معرفت دینی، عقاید حقّه و احکام و حکم صادق و صائب و کارآمد، در قالب زبان نوآمد و معطوف به نیازهای جدید روحی روانی جامعه به‌خصوص جوانان، آنان را در برابر تهاجم و ناتوی فرهنگی نظام سلطه بیمه کرد و مصونیت بخشید.

امام خمینی (ره) با دید فراگیر و بینش خاص خود نسبت به انسان و ابعاد وجودی و نیازهای او و شناخت کامل نسبت به درد بشریت در عصر خویش، همانند طبیبی حاذق به میدان آمد و با ایجاد انقلاب و حرکت اصلاح‌طلبانه خود به درمان آفت‌ها و بیماری‌ها پرداخت. او با این‌که دید در جهان قدرتی برتر از آنچه هست وجود دارد به‌نام خدا که همه قدرت‌ها و توانمندی‌ها و هرچه هست تحت سلطه او است و نیز با اعتقاد به اینکه اسلام دین انسان‌سازی است که می‌توان در پناه آن به ارزش‌های انسانی و فضایل رحمانی نائل آمد، خدا و دین را به صحنه معادلات سیاسی-اجتماعی جهان کشید و ناکارآمدی سرمایه‌های جاسوسی، دستگاه‌های مخوف اطلاعاتی و غیر آن را به اثبات رساند و به همه آزادی‌خواهان جهان و به‌ویژه مسلمانان راه برون‌رفت از بحران‌ها و ناهنجاری‌ها را نشان داد و به آنان آموخت که با تکیه بر خدا و معنویت و عزم استوار می‌توان بر کاخ‌های ظلم و ستم پیروز گشت و به موفقیت‌های بزرگ نائل آمد. او با بهره‌گیری از این قدرت معنوی از آغاز انقلاب تا پیروزی و شکل‌گیری جمهوری اسلامی در ایران قدرت و توان معنویت را در سامان‌بخشیدن به زندگی انسان‌ها در مرای و منظر جهانیان قرار داد و برای همگان روشن ساخت که قدرت نه در دست سرمایه‌های عظیم غرب است و نه در دست سلاح‌های عظیم شرق، بلکه قدرت در ایمان به خدا و معنویت نهفته است و «ان العزّة لله جميعاً». بررسی این انگاره‌های فرهنگی در هنر و به‌خصوص پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰ حاکی از نقش پررنگ این مسائل در سیمای هنری و فرهنگی این دوره می‌باشد.

منابع و مأخذ:

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

جامعه مدرسین. (بی تا). مدیریت سیاسی، قبیلۀ حيله. قم: نور.

جعفری، محمدتقی. (۱۳۸۶). عرفان اسلامی. چ ششم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار علامه جعفری.

دارابی، طالب. (۱۳۸۳). درآمدی بر چرایی و چیستی ادیان جدید ۹۷. تهران: مؤسسه گفتگوی ادیان.

----- (۱۳۸۳). دین‌های جهان مدرن، اخبار دین. تهران: انتشارات دانشگاه ادیان.

رودگر، محمدجواد. (۱۳۸۷). صحیفه عرفان. قم: وثوق.

صدرا، محمدبن ابراهیم. (۱۳۸۲). مثنوی صدرا. تهران: مولی.

طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۹۳). المیزان. بیروت: نشر مؤسسه اعلمی.

فعالی، محمدتقی. (۱۳۸۶). آفتاب و سایه‌ها. ۲، تهران: نجم الهدی.

کیانی، محمدحسن. (۱۳۸۵). جنبش‌های نوپدید باطنی در ایران. آئین سلوک، ش ۵ و ۶، تهران.

وکیلی، هادی. (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی معنویت‌گرایی نوپدید در ایران. کتاب نقد، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

منصوری لاریجانی، اسماعیل. (۱۳۷۷). سیری در اندیشه عرفانی امام خمینی. تهران: نشر آیه.

نسفی، عزیزالدین بن محمد. (۱۳۷۱). انسان کامل. تصحیح مائریان موله، تهران: انتشارات طهوری.

خمینی، روح‌الله. (۱۳۶۹). صحیفه امام. تهران: مؤسسه نشر آثار امام خمینی (ره).

مکارم شیرازی، ناصر. (بی تا). انگیزه پیدایش مذهب. چاپ دوم، قم: مؤسسه مطبوعاتی هدف.

خمینی، روح‌الله. (بی تا). کلمات قصار، پندها و حکمت‌ها. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

روزنامه جمهوری اسلامی، ۳/۹/۷۲، ص ۱۵، الف - صلاح